

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 346.2:335.01

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.03>

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Возняковська Крістіна Анатоліївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарського
права і процесу
(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)
orcid.org/0000-0002-0351-7107

Товт Тинде Олександрівна,
юрисконсультант закладу,
асистент кафедри обліку і аудиту /
аспірант кафедри цивільного права
та процесу
(Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II, м. Берегове /
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород, Україна)
orcid.org/0000-0002-6384-5030

Поліщук Олена Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних та правових дисциплін
(Уманський національний університет
садівництва, м. Умань, Україна)
orcid.org/0000-0001-6606-3221

У статті розкрито особливості ведення господарської діяльності в умовах війни з точки зору правового аспекту. Проаналізовано нормативно-правові документи, якими регламентуються особливості ведення господарської діяльності в умовах війни. Встановлено, що дійсно переважна більшість змін спрямована на максимальне покращення податкового законодавства із врахуванням тих проблем, які виникли в нашій країні під час війни. Визначено, що положеннями Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії

норм на період дії воєнного стану», Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» та Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» передбачено надати можливість суб'єктам господарювання ефективно функціонувати в умовах війни. У відповідності до нового чинного законодавства платники податків звільняються від відповідальності при відсутності можливості своєчасно виконати податковий обов'язок, при тому законом визначено період, за який суб'єкти господарювання зобов'язуються виконати податковий обов'язок. Законодавством також передбачено ввести ряд перехідних положень щодо податку на прибуток для осіб, які будуть мати наміри перейти спрощену систему оподаткування. У законодавстві також передбачено розширити перелік видів діяльності, дозволених третій групі єдиного податку. Прийнято положення про те, що платники єдиного податку третьої групи звільняються від податкового обов'язку з ПДВ щодо операцій з постачання товарів чи послуг, місце постачання яких знаходиться на митній території України.

Ключові слова: господарська діяльність, оподаткування, форс-мажорні обставини, війна, законодавство.

PECULIARITIES OF ECONOMIC ACTIVITY IN WAR CONDITIONS

Vozniakovska Kristina Anatoliivna,

Doctor of Law, Associate Professor,
Professor at the Department of Economic
Law and Procedure

(National University Odesa Law
Academy, Odesa, Ukraine)

orcid.org/0000-0002-0351-7107

Tovt Tynde Oleksandrivna,

legal adviser to the institution,
assistant at the Department of Accounting
and Auditing / postgraduate at the

Department of Civil Law and Procedure,
(Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian

Hungarian Institute
Kossuth Square, Beregszász / Uzhhorod

National University, Uzhhorod, Ukraine)

orcid.org/0000-0002-6384-5030

Polishchuk Olena Anatoliivna,

Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor
at the Department of social-humanitarian
and legal disciplines

(Uman National University of
Horticulture, Uman, Ukraine)

orcid.org/0000-0001-6606-3221

The article reveals the peculiarities of economic activity in wartime in terms of legal aspect. The normative-legal documents regulating the peculiarities of conducting economic activity in the conditions of war are analyzed. It has been established that the vast majority of changes are aimed at maximally improving tax legislation, taking into account the problems that arose in our country during the war. It is determined that the provisions of the Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on the effect of norms for the period of martial law», the Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine to improve legislation for the period of Martial Law», the Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Peculiarities of Taxation and Reporting during Martial Law» and the Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Administration of Certain taxes during martial law, state of emergency» is intended to enable businesses to function effectively in conditions of war. Under the new legislation, taxpayers are exempt from liability if they are unable to meet their tax obligations in a timely manner, and the law specifies the period during which businesses are required to comply with their tax obligations. The legislation also provides for the introduction of a number of transitional provisions on income tax for persons who intend to switch to a simplified system of taxation. The legislation also provides for expanding the list of activities allowed to the third group of the single tax. It is stipulated that the payers of the single tax of the third group are exempt from VAT in respect of transactions for the supply of goods or services, the place of supply of which is located in the customs territory of Ukraine.

Key words: economic activity, taxation, force majeure, war, legislation.

Постановка проблеми. Україна продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню. Окрім безпосереднього фронту бойових дій, не менш важливим є фронт економічний. Адже війна коштує Україні мільярдів доларів, які необхідні для забезпечення оборони та підтримання (а в подальшому і відновлення) нашої інфраструктури.

Підприємці та бізнес здатні стабільно працювати в умовах війни. Підтримання національного бізнесу – це запорука наповнення державного бюджету та збереження платоспроможності населення. З огляду на такі обставини, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України було запроваджено низку ініціатив, які націлені на підтримання суб'єктів господарювання в умовах війни. Такими правилами передбачено послаблення вимог до особливостей ведення бізнесу; суб'єктам господарювання надається доступ до спрощеного кредитування. Такі правила установлені законодавством і виступають підтримкою бізнесу в умовах функціонування, які диктуються воєнним станом.

Аналіз останніх досліджень. Над проблематикою функціонування суб'єктів господарювання, зокрема у ході здійснення ними діяльності в умовах війни, працювали та продовжують працювати такі дослідники та науковці як В. Бугас, Т. Букіна, Т. Васильців, О. Левицька, Ю. Огренич, О. Рудковський, А. Тарасенкова, Т. Хмельковська та інші.

Проте, враховуючи дослідження, здійснені вищезазначеними вченими, доцільно відзначити, що проблематика особливостей ведення господарської діяльності в умовах війни з точки зору правового аспекту є не до кінця розкритою та потребує проведення більш ґрунтовних досліджень.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження нормативно-правової бази ведення господарської діяльності в умовах війни та аналіз основних змін до законодавства України в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Військова агресія проти України вплинула і на бізнес, який по факту зупинився внаслідок неможливості функціонувати. Терміни щодо зобов'язань за договорами наближаються, а можливості їх виконати фізично немає. З огляду на те, перед кожним суб'єктом господарювання стоїть питання, як діяти в таких умовах і як захистити себе від відповідальності за зобов'язання, які не можливо виконати.

Зовсім недавно Торгово-промисловою палатою України було оприлюднено загальний офіційний лист, у якому наведено пункти про засвідчення форс-мажорних обставин, обсяг таких звільнень, умови, терміни та процедура звільнення [1].

Сертифікати Торгово-промислової палати України мають засвідчувати форс-мажорні обставини, які виникають для договірних відносин, тому необхідно проводити ретельний аналіз договорів на наявність положень, що пов'язані із форс-мажорними обставинами.

Враховуючи надзвичайно складну ситуацію, Торгово-промислова палата України у такий спосіб спростила процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) і задля позбавлення обов'язкового звернення до неї та з ціллю підготовки пакету документів у період дії введеного воєнного стану, представила загальний офіційний лист Торгово-промислової палати України стосовно засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Цей сертифікат можна використовувати у суді як доказ. Незважаючи на те, що Торгово-промислова палата України, видаючи сертифікат, перш за все, намагається вирішити завдання щодо встановлення наявності форс-мажорних обставин, можливості відворотності таких обставин, надзвичайності і непередбачуваності. Для суду такий сертифікат не має наперед визначеної сили. Однак для виконання договорів, то це вказує на те, що у ході вирішення судом питання про звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання, вбачатиметься не тільки факт наявності форс-мажорної обставини, наприклад війни. Тут будуть враховуватись відповідні заходи або події, запровадження яких відбулося на час воєнного стану. Враховуватимуться також нездатність сторін виконати свої зобов'язання, а також причинно-наслідковий зв'язок між впровадженими заходами і виконанням зобов'язань.

Узагальнюючи аналіз судової практики та законодавства з цього питання, можна зробити наступні підсумки, а саме: Торгово-промислова палата України видала загальний офіційний лист про засвідчення форс-мажорних обставин, який засвідчує їх невідворотність та непередбачуваність. Доцільно врахувати і те, що сертифікат, виданий Торгово-промисловою палатою України, не має наперед визначеної сили для суду, хоч і є висновком Торгово-промислової палати України.

У ході розкриття мети дослідження доцільно також звернути увагу на особливості державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців в умовах воєнного стану.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06 березня 2022 року № 209 [2] зазначено, що в умовах воєнного стану державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень здійснюється із врахуванням наступних особливостей, а саме, «державна реєстрація проводиться виключно державними реєстраторами юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, державними реєстраторами речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державні реєстратори), посадовими особами Міністерства юстиції, його територіальних

органів (далі – посадові особи). Посадові особи мають право проводити реєстраційні дії щодо фізичних осіб-підприємців, усіх видів юридичних осіб та громадських формувань, а також приймати рішення про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, якщо відповідні обмеження (умови) не передбачено переліком».

Державний реєстратор чи посадова особа, провівши перевірку підпису у документі, завантажує результати такої перевірки до реєстру та розпочинає опрацювання отриманих документів.

Державна реєстрація може проводитись не за місцезнаходженням нерухомого майна, місцезнаходженням юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців або громадських формувань.

Доцільно також більш детально розглянути нові зміни до Податкового кодексу України [3] та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків в період воєнного, надзвичайного стану.

Так, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2120-IX [4] надано дозвіл переходити на третю групу спрощеної системи оподаткування платникам податку із оборотом до 10-ти мільярдів гривень з не лімітованою кількістю найнятих працівників. Платники податку, які скористаються спрощеною системою оподаткування, мають сплачувати 2% податок з доходу замість податку на прибуток та ПДВ.

Збільшено перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи звільнятиметься від податкового обов'язку з ПДВ та змінено податковий період.

Законом України № 2120-IX [4] було прийнято положення, що платники єдиного податку третьої групи звільняються від податкового обов'язку з ПДВ щодо операцій з постачання товарів чи послуг, місце постачання яких знаходиться на митній території України. Доцільно врахувати, що збільшено звільнення також на операції по ввезенню товарів на митну територію України, окрім товарів, що імпортуються з країни-агресора. Разом з тим, змінено і період подання податкової декларації, натомість подавати декларацію необхідно буде щомісячно.

Розширене коло осіб, які не мають права перейти на спрощену систему оподаткування на спеціальних умовах. З огляду на положення Закону України № 2120-IX [4], до переліку осіб, які не набудуть права стати платниками єдиного податку за ставкою 2% ввійшли особи, які здійснюють діяльність щодо імпорту автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10-ти осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів. В той час, коли для звичайних фізичних осіб, імпорт автомобілів повністю звільнений від мита, акцизу та ПДВ.

Відповідно до Закону України № 2120-IX [4] передбачено подавати заяву про перехід не пізніше останнього дня кварталу, що означало його реєстрацію платником з єдиного податку з першого дня наступного кварталу. Для платників податків, які не встигнули б подати відповідні заяви до 31 березня – не мали б право перейти на новий режим оподаткування до липня 2022 року.

Водночас Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2142-IX [5] вказано, що особи будуть вважатись платниками єдиного податку з 01 квітня 2022 року – у разі якщо вони нададуть заяви до 01 квітня 2022 року; і з наступного робочого дня після подання такої заяви – у разі подання заяви після 01 квітня 2022 року.

У разі використання товарів та активів, придбаних з формуванням податкового кредиту, необхідно буде додатково нараховувати компенсаційні податкові зобов'язання з ПДВ. В той час, додаткове нараховування таких зобов'язань потрібно буде провести не пізніше останнього дня звітного періоду, в якому здійснено відновлення реєстрації платником ПДВ, тобто після скасування воєнного стану в Україні.

Відповідно до Закону України № 2142-IX [5] було запроваджено обов'язок подання звітності з податку на прибуток підприємств за ті періоди протягом календарного року, в яких платник був платником відповідного порядку. Водночас до доходу платника єдиного податку не потрібно буде включати суми коштів, що надійшли як оплата товарів, робіт чи послуг, реалізованих у період перебування на загальній системі, вартість яких була включена до доходу при обчисленні податку на прибуток.

Платники податків звільняються від відповідальності при відсутності можливості своєчасно виконати податковий обов'язок.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2118-IX [6] було встановлено, що у випадку відсутності у платника податків можливості вчасно виконати свій податковий обов'язок, платники податків звільняються від відповідальності щодо обов'язкового виконання таких обов'язків на період трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні. Наведемо невиключний перелік прикладів таких податкових обов'язків: порушення строків подання звітності, сплати податкових зобов'язань; реєстрації податкових накладних.

Водночас Законом України № 2142-IX [5] визначено строк, протягом якого необхідно буде виконати податковий обов'язок. Цей строк збільшено з трьох до шести місяців з моменту припинення або скасування воєнного стану в Україні.

На підставі податкової звітності, наданої за минулий та поточний податковий (звітні) роки, скасовано нарахований податок на нерухоме майно за об'єкти житлової нерухомості, які розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих територіях, та за об'єкти житлової нерухомості, що стали непридатними для проживання у зв'язку з збройною агресією.

Доцільно також відмінити ряд обмежень для обрання спрощеної системи оподаткування на період дії воєнного стану. Заплановано розширити перелік видів діяльності, дозволених третій групі єдиного податку. Таким чином, наразі обирати 2% податок зможуть підприємці, які займаються видобуванням підземних та поверхневих вод при наданні послуг централізованого водопостачання та водовідведення, а також всі підприємці, які працюють в роздрібній торгівлі підакцизними товарами.

Заплановано ввести ряд перехідних положень щодо податку на прибуток для осіб, які будуть мати наміри перейти на спрощену систему оподаткування.

Також особи, які зі сплати податку на прибуток, будуть мати наміри перейти на сплату 2% єдиного податку, будуть мати можливість враховувати надміру сплачену суму грошових зобов'язань, сплачені авансові внески, від'ємне значення об'єкту оподаткування та відсотки, після поновлення сплати податку на прибуток підприємств.

Декларація з податку на прибуток після поновлення його сплати буде заповнюватись наростаючим підсумком. За цих обставин доходи, отримані за час перебування на спрощеній системі оподаткування, не будуть рахуватись при обчисленні податку на прибуток. Водночас з метою реалізації вимог щодо трансферного ціноутворення, доходи за період перебування на єдиному податку будуть рахуватись.

Доцільно також відзначити положення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» від 1 квітня 2022 року № 2173-IX [7], за яким контролюючий орган отримав право проводити перевірки щодо дотримання законодавства про ціноутворення. Водночас лише уповноважений орган, після отримання акту перевірки від податкової служби, зможе застосувати штрафи. Треба врахувати, що на період воєнного стану контролюючі органи можуть надсилати акти камеральних перевірок не поштовим відправленням, а в електронному кабінеті або електронною поштою. Водночас зупинені строки в процедурі оскарження для подання заперечень.

Законом України № 2173-IX [7] також врегульоване питання щодо можливих випадків втрати первинних документів, а саме у разі якщо платник податків втратив первинні документи щодо своєї діяльності чи не має можливості здійснити їх перевезення з окупованої території, зобов'язаний подати повідомлення до податкової служби із зазначенням обставин втрати чи неможливості вивезення первинних документів з окупованих територій, податкових періодів та загального переліку первинних документів. Разом з тим, вищезазначені обставини зможуть бути застосовані у разі, якщо втрата документів пов'язана з проведенням бойових дій на території населених пунктів, де розташоване підприємство. Обов'язок доказування відсутності такого зв'язку покладається на контролюючий орган. У разі втрати документів із обставинами, які не пов'язані з бойовими діями, то платника податків можуть визнати як таким, що навмисно ухиляється від сплати податків та притягнути до відповідальності.

Висновки. Таким чином, аналіз нормативно-правових документів, якими регламентуються особливості ведення господарської діяльності в умовах війни, показав, що дійсно переважна більшість перелічених змін спрямована на максимальне покращення податкового законодавства із врахуванням тих проблем, які виникли в нашій країні під час війни. Так, за час війни були прийняті низка законів, зокрема Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану», Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану». Положеннями прийнятих документів передбачено надати можливість суб'єктам господарювання ефективно функціонувати в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://ucc.org.ua/press-center/ucc-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022>
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text>
3. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-IX#Text>